

EGY MEMOÁR KIADÁSÁNAK TÖRTÉNETE

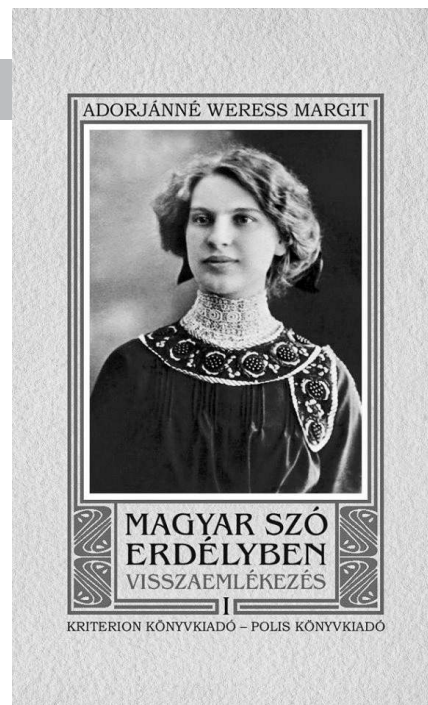
2010-ben Imre Lajos, kedves földim, idős grafikus barátom segítséget kért tőlem egy, a szívéhez nagyon közel álló könyv megjelentetéséhez, melyet az ő metszetei illusztrálnak¹ (*Áprily tanár úr*). Ebben a kötetben Áprily Lajosra, nem mint a költőre, hanem inkább a tanárra emlékeztek pályatársai, tanítványai. Imre Lajos közel két évtizedet áldozott a könyv anyagának összegyűjtésére. Vajon mi indíthatta egy ilyen visszaemlékezés-kötet összeállítására? Miért érdekelt, hogy hogyan találkozott Áprily személyiségében a szárnyaló, alkotó költő és a fegyelmezett tanár alakja? Talán válaszokat keresett a saját szabad művészi egyéniségének és a szigorú szabályok, kötöttségek között gyakorolt mérnöki hivatásának ellentétpárjával kapcsolatban is. De érdeklődésében családi indíttatás is szerepet játszhatott. Az Imre család tagjai Hódmezővásárhely, Debrecen, de Kolozsvár kultúrtörténetének is jól ismert, jelentős személyiségei voltak. Felmenői között egyetemi tanárok, nyelvészek, irodalomírók, teológusok, orvosok találhatók. Csak érdekességként említem, hogy rokon szálak fedezhetők fel közte és a Reményik család között, így Áprily legkedvesebb költő barátjával, Reményik Sándorral is. (Gondoljunk csak Reményik szerelmére, Imre Ilonkára, vagy Sárka húgának a férjére, Imre Kálmánra.) Beszélgetéseink közben megragadta figyelmemet az a kijelentése, hogy az Áprily-könyv szerkesztőjével, D. Fenyő Györggyel együtt, kevés – a költővel kapcsolatos – nagyenyedi visszaemlékezést találtak az anyaggyűjtés során. Eszembe jutott feleségem egyik tordai születésű nagynénje, a családi legendáriumunkban kiváló pedagógusként számon tartott Ótordai Weress Margit, aki pont a nagyenyedi Bethlen Kollégiumban kezdte tanári pályáját. Abban a tanári karban, amelynek tagja volt akkor, már egy évtizede Áprily (Jékely) Lajos is...

Néhány évvel korábban kezembe került, és szerencsére bele is lapoztam egy, a Weress család féltett szellemi kincsei között őrzött írásos emlékbe. Ez egy több kötetes memoár, melyet Weress Margit írt, aki erdélyi magyarként és magyar irodalom szakos tanárként tanúja volt a XX. század első felének történelemformáló eseményeinek, és szeretett hivatása folytán részese, de egyben alakítója is volt a határon túli felekezeti magyar oktatás nemzetmentő küldetésének. Újra elővettem a köteteket, és olvasva a sorokat hamar rájöttem, hogy a leírtak hiteles kordokumentumok, és nem csak a család számára hordoznak fontos üzeneteket. A visszaemlékezések jelentős részében ír arról az életre szóló baráti viszonyról, mely a kortárs erdélyi írók közül Áprily Lajoshoz és Reményik Sándorhoz fűzte.

Kigyűjtve az Áprily családdal kapcsolatos részleteket, magam is meglepődtem azon, hogy milyen terjedelmes és értékes anyagot rejt magában ez a memoár. Az Áprily tanár úrról szóló könyv szerkesztőjének segítségével, leszűkítve a költő-barátra vonatkozó visszaemlékezéseket egy fejezetbe, a kiadás előtt álló könyv után küldtük Weress Margitnak, a fiatal kezdő tanárnőnek nagyenyedi emlékeit a nyomdába. Sajnos elképzelve. A fejezet már nem kerülhetett bele a nyomtatás alatt álló kötetbe...

Nem keseredtem el, hisz tulajdonképpen Imre Lajos felkérésével elindított azon az úton, ami a Trianon utáni erdélyi irodalom felfedezéséhez vezetett. Mindenekelőtt neki láttam a visszaemlékezés-kötetekben leírtak, és egyben az azt leíró tanárnő hitelesítéséhez. Ebben nagy segítségemre voltak Weress Margit levelei, melyeket Budapesten, a Petőfi Irodalmi Múzeum és Kolozsváron az EMKE levéltára őriz az Áprily és Reményik hagyaték részeként, de a korabeli sajtóhírek, a történelmi események kronológiája, a visszaemlékezésekben név szerint említett kortársak és a helyszínek beazonosítása, az iskolai értesítők, évkönyvek, a költő barátok ismert életrajzi adatai mind-mind ezt a célt segítették.

Az évek óta tartó kutatásnak köszönhetően, amivel Weress Margit nyomát keresve a két világháború közötti erdélyi irodalommal ismerkedtem, nagyon sokat gazdagodtam lélekben, tudásban.

A memoár alapján 2018-ban Kolozsvár megjelent első kötet borítója, melyen Weress Margit 1914-ben készült portréja látható. A könyv bevezetőjét a kézirat gondozója, Berényi Károly írta. Ebből való az itt következő részlet.

Mára már egyértelművé vált számomra, hogy a memoár elkerülhetetlen szubjektivitásán túl, nagyon sok objektív kultúrtörténeti értéket hordoz és hozzájárulhat a kollektív, nemzeti emlékezetünk gazdagításához is. Nemhogy egy fejezetnyi, de egy kisebb kötet megírásához elegendő visszaemlékezés szól a tanárnőnek az Áprily Lajoshoz és családjához fűződő kapcsolatáról. Weress Margit leírt emlékeiből újraserkesztve és jegyzetekkel ellátva, egy csokorra valót eljuttattam a kolozsvári *Szabadság* napilaphoz, melynek hasábjain folytatásokban közlésre is kerültek azok 2011-ben.² Nem titkolt célom az volt a publikációval, hogy hátha találok még emlékezőket, tanúkat, akik hallottak Weress Margitról, vagy netán ismerték őt. És ennek a közlésnek köszönhetően valóban fontos, segítő és baráti munkakapcsolatokra tettem szert, reményeim beigazolódtak. Többek között a visszaemlékezések megjelenését segítő publicista, szerkesztőnek, Tibori Szabó Zoltánnak és a Kriterion Kiadó igazgatójának, H. Szabó Gyula közírónak inspiráló bátorítását, Hantz Lám Irén írónőnek és Dávid Gyula irodalomtörténésznek a kutatásban segítő gyakorlati tanácsait, a nagyenyedi Bethlen Kollégium tanárainak elkötelezett baráti támogatását jelentette számomra ez az első megjelenés. Hantz Lám Irén egyengette utam a Petőfi Irodalmi Múzeumba.

Váratlan és kedves felfedezést jelentett, hogy a neves kolozsvári irodalomtörténész professzor, Dávid Gyula is tanítványa volt Weress Margit tanárnőnek, a Székelyudvarhelyi Református Kollégiumban.³ A Bethlen Kollégium magyar irodalom szakos nyugalmazott igazgatója, az enyedi „Áprily estek” közismert szervezője, és az Áprily emlékek mai ápolója, Józsa Miklós, valamint a Kollégium jelenlegi tanárai közül, az irodalomszerető Dvoracsek Ágoston. Azon túl, hogy megajándékoztak barátságukkal, elültették az érdeklődés magvait diákjaik között is. Együttműködésünk eredményeként tudományos diákköri dolgozat született Weress Margit életéről, és egy újabb publikáció a kolozsvári közművelődési folyóiratban, a *Művelődés*-ben.⁴ Ezek az első közlések Weress Margit visszaemlékezései, levelezése felkeltették a fiatal irodalomkutatók figyelmét is. Ennek köszönhetően egymást segítő, levelező, adatközlő munkakapcsolat alakult ki Liktor Katalin szerkesztő irodalmárral és Széman Emese Rózsával, a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Hungarológia szakos PhD hallgatójával. Visszatérve a memoárra, Weress Margitnak a másik költő baráttal kapcsolatos emlékei – ha egyáltalán ezt rangsorolni lehet – talán még érdekesebbek... Feleségem családjában szájhagyomány útján terjedt a meg nem erősített, de nem is cáfolt feltételezés, hogy Weress Margit gyengéd érzelmeket táplált a kortárs költő, Reményik Sándor személye iránt, rajongása már-már szerelem volt... És a kérdésre, hogy a visszahúzó, magányos költő mindegyre hogyan reagált, a tanár nő érzelmei viszonzásra találtak-e? Válaszokat olvashatunk a visszaemlékezés-kötetekben.

Reményik Sándor magánéletébe szerénysége és betegsége miatt nem sok bepillantást engedett családjá, szűkebb baráti köre, de maga a költő sem. A halálát követő hosszú évtizedek sem voltak még elegendőek egy hiteles kép kialakításához, mely alapján Reményiket, a magánembert is megismerhetnénk. A költő sokáig elhallgatott élete és életműve csak lassan tárulhat a maga teljességében a közvélemény elé. „Az erdélyi költő”, ahogy Németh László⁵ és Babits Mihály⁶ is nevezte Reményiket, a magyar irodalom- és kultúrtörténetben az őt megillető helyre, csak az utóbbi években kerülhetett, elsősorban Dávid Gyula, Kántor Lajos és Pomogáts Béla kolozsvári irodalomtörténészek kutató és elemző munkájának köszönhetően. Az *Összes versek*⁷ immár a kötetben meg nem jelentekkel teljessé tett kiadása, irodalmi tárgyú írásainak kötetbe foglalása (*Kézszerítés*)⁸, a napjainkban előkerülő dokumentumok, levelezések feldolgozása még mindig tartogat meglepetéseket, újdonságokat a költő életútjával kapcsolatban. Ahogy a volt egyetemi diák-, majd alkotótársal, Olosz Lajossal folytatott levelezésének kiadása, unokája Olosz Klára szerkesztésében (2005), vagy a jó baráttal, Lám Bélával folytatott levélváltások megjelentetése is, leánya Hantz Lám Irén szerkesztésében (2005), további hiteles adatokat szolgáltatott. Utóbbi író szerkesztésében jelent meg az eddigi legteljesebb összeállítás Reményik Sándor életéről *A lámpagyújtogató* címen (2007). Ezekben a kötetekben még nem történt említés Weress Margitról... 2014-ben a két világháború közötti erdélyi magyar líra két legjelentősebb költőjének és lelki társának, Áprily Lajosnak és Reményik Sándornak baráti levelezését dolgozta fel és szerkesztette egy kötetbe Liktor Katalin irodalmár.⁹ A sajtó alá rendezett levelekben többször feltűnik kedves közös ismerősként Weress Margit neve... De ki is volt Weress Margit? A három generációval előttünk járó Margit nénivel, akit nagy tisztelet övezett családján belül, életének utolsó éveiben találkozhattam, de színes tanáregyéniségét, gazdag életútját csak halála után évtizedekkel ismerhettem meg az emlékirataiból...

Weress Margit 1894-ben Tordán született, a Főtér 41. számú, timpanonos, szép polgári házában. A Weress-ház 1842-ben épült. Az emeleti, 7 szobás lakásban lakott a Weress család több generációja közel 100 éven keresztül. A ház a II. világháborúban, a Tordai-csata harcái következtében, 1944 szeptemberében megsemmisült, a Főtér szomszédos két házával együtt. Annak az Ó-tordai Weress családnak a tagjaként látta meg a napvilágot, amely család nemességét II. Rákóczi György fejedelemtől kapta 1658-ban, és Torda nevezetesebb családjai között tartotta számon őket később Orbán Balázs is.¹⁰ Torda-Aranyos Vármegyének és Torda városának több előjárója került ki a családból az elmúlt századokban. Csak a példa kedvéért néhányan közülük: Weress József a város főjegyzője, a vármegye országgyűlési képviselője volt az 1830-as években; fia, ifjú Weress József honvédtisztként vett részt az 1848/49-es szabadságharcban, majd Tordának szintén főjegyzője lett. Weress Dénes Torda-Aranyos Vármegye alispánjaként az 1870-es években vendégül látta Jókai Mórt, az ünnepelt író is, amikor Torockóra igyekezett az *Egy az Isten* című regényét helyszínelni.¹¹

Testvére Weress Ferenc megyei főállatorvos is köztiszteletben álló, megbecsült polgára volt a századforduló Tordájának. Ő volt Weress Margit édesapja. Önéletrajzi írásában a szeretve tisztelt „Apa.” Édesanyja a szegedi születésű Jeney Adrienne, a „Mama.” Testvérei Weress Ákos és Weress Jolán. Weress Margit az egy évvel fiatalabb Ákos öccsével együtt nőtt fel, de viszonylag hamar elszakadtak egymástól, mert a fiatal ember érettségi vizsgája után Budapesten, a Műegyetemen kezdte meg tanulmányait. Innen sorozták be a Monarchia honvédei közé és részt vett a Nagy Háborúban, az olasz és orosz frontot végigharcolva.¹² A háború után lemondva frissen kapott román állampolgárságáról 1920-ban végleg Magyarországra, Budapestre költözött egyetemi tanulmányait befejezni. Erdélybe egy ideig nem is térhetett vissza.

A jelentős zenei műveltségre szert tett Weress Ákos feleségem keresztapja volt, és tőle is maradt a hódmezővásárhelyi rokokokra egy értékes szellemi örökség. Egy „*Kívánságos Könyv*”, melyben 25 év alatt a kor kiváló írói, zeneművészei, államférfijai írták be három kívánságukat. Fellapozva, 250 oldalon olvashatók többek között Reményik Sándor, Áprily Lajos, Bartók Béla, Kodály Zoltán, Tamási Áron, Ignátz Rózsa, Teleki Pál, Kratochvil Károly saját kezű bejegyzései.¹³

Weress Margit 15 évvel fiatalabb húga, Jolán 1930-ban költözött férjével és elsőszülött gyermekével Magyarországra, ahol bekapcsolódva a progresszív szellemi mozgalmakba, a magyar leánynépfőiskolák úttörőjévé vált.¹⁴ Erdélyi folyóiratok (*Ellenzék, Pásztortűz, Aranyosvidék*) magyarországi tudósítójaként írt cikkeket, de publikált a magyar népművelők folyóiratában, a *Magyar Lélek*ben is, könyvei jelentek meg. Három leánya közül a legidősebb (az elsőszülött) Gabriella, agrármérnök-tanárnő az én Gabi feleségem édesanyja.¹⁵

De térjünk vissza Weress Margit életútjához. Közel 30 éves, gazdag tanári pályáján erdélyi református tanítónőképző intézetekben oktatta a leendő felekezeti magyar tanítókat. Európai műveltségű, de nemzeti elkötelezettségű, erdélyi magyar pedagógusként rajongott a tanításért, diákjaiért, a kortárs erdélyi magyar irodalomért.

Verseket maga is írt, álnéven publikált, és főleg előadott különböző irodalmi esteken.

Bensőséges lelki barátság fűzte a kor két meghatározó költő egyéniségéhez Reményik Sándorhoz és Áprily Lajoshoz, akik tiszteletük jeléül többek között verset ajánlottak az elhivatott tanárnőnek.¹⁶ Halálukig rendszeresen leveleztek, mely tény igazolására szolgálnak a Weress Margit által írt levelek. Ezek a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában, az Áprily és Reményik hagyatékban fellelhetők. Sajnos a válaszlevelek, a tanárnő ingóságaival együtt megsemmisültek Székelyudvarhely háborús ostromában (1944) ...

Erdélyt 1954-ben hagyta el, idős édesanyjával együtt Magyarországra repatriált, Budapestre költözött. 1955-től már Budapesten írta „Magyar szó Erdélyben” címen az életútját megörökítő visszaemlékezéseit, melyet utódaira hagyott 900 gépelt oldalon... Az emlékiratok megírására régi kedves barátai, a Visegrád melletti Szentgyörgypusztán élő Áprily házaspár beszélte rá.

Áprily Lajossal, a költő 1967-ben bekövetkezett haláláig levelezett, és visegrádi temetésén az egykori erdélyi pályatársak utolsó üdvözlését is ő közvetítette.¹⁷

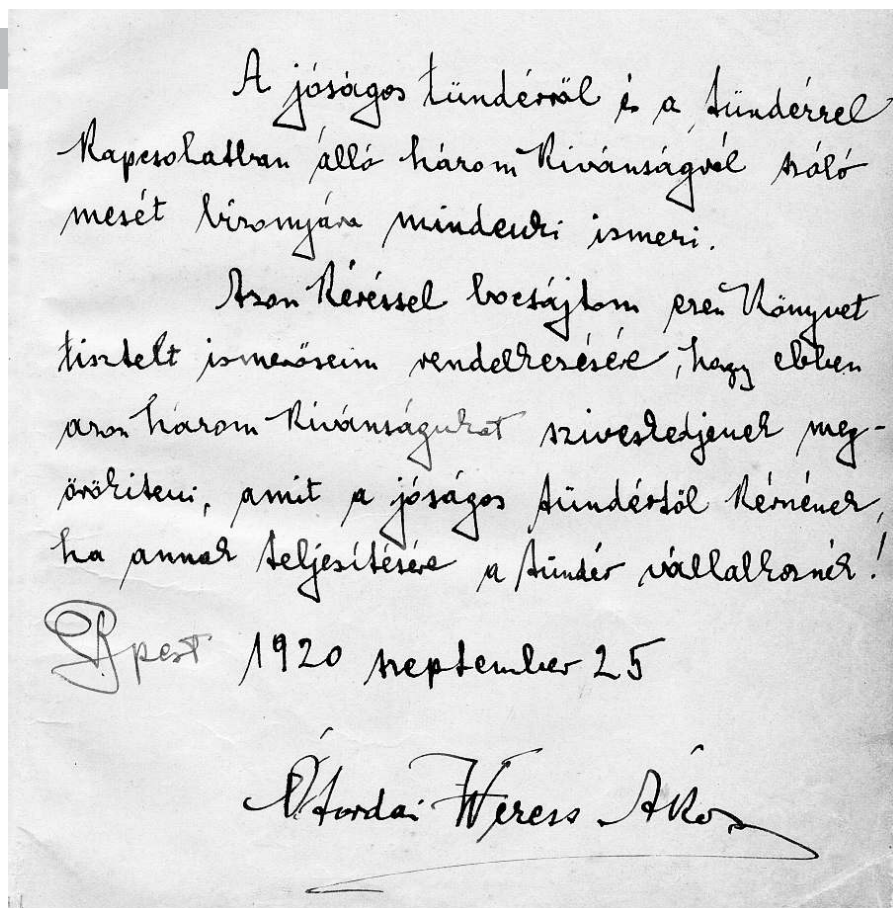
1975-ben 80 éves korában, Budapesten halt meg.

Weress Margit a családragénynek is beillő visszaemlékezéseit Reményik Sándor halála után 25 évvel, Áprily Lajos halálának évében, saját kezű beírásával így ajánlotta, az akkor 13 éves feleségemnek:

Benedicta Gabriella
 emlékiratomnak,
 Weres Margit emlékiratának
 szenttel.
 Budapest, 1964. június 12.
 Margit néni
 (a nővérem)

És az emlékiratok megsárgult lapjai több mint 50 évet vártak leporolásukra...

A kolozsvári Kriterion és a Polis Könyvkiadó 3 kötetben tervezi megjelentetni a memoárt. Az első kötet a 2018-as Kolozsvári Ünnepi Könyvhéten került bemutatásra, megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alap, a Communitas Alapítvány és az RMDSZ.

A KÍVÁNSÁGOS KÖNYV – WERESS ÁKOS – AJÁNLÁSA (Forrás: Szerző)

Felhasznált irodalom:

- 1 Imre Lajos, Fenyő D. György: Áprily tanár úr, Tanulmányok és emlékezések, Erdélyi Református Egyházkerület és Kálvin Kiadó, 2011
- 2 Berényi Károly: Adorjáné Weress Margit, Magyar szó Erdélyben, Visszaemlékezések Áprily Lajosra, Szabadság, Cluj-Kolozsvár, 2011 (23. évf.) 170. 176. 183. 187. 189. 194. 205. sz., 3. old.
- 3 A Székelyudvarhelyi Református Kollégium, Fiúgimnázium, I. – V. osztály Évkönyve, az 1943-44 iskolai évről, Székelyudvarhely, 1944
- 4 Kolumbán Szende, Socaci Anita: Ki volt Weress Margit? Művelődés, Cluj-Kolozsvár, 2014. május.
- 5 Németh László: Arcképek – Reményik Sándor, Protestáns Szemle, 1927
- 6 Babits Mihály: Az erdélyi költő. Nyugat, 1940. július. 389.
- 7 Dávid Gyula: Reményik Sándor összes versei I – II. Luther – Kálvin – Polis Könyvkiadók, 2012
- 8 Dávid Gyula: Reményik Sándor – Kézszorítás, Polis – Luther Könyvkiadó, 2007
- 9 Liktó Katalin: Rokon álmok álmodója, Áprily Lajos és Reményik Sándor levelezése, Polis Könyvkiadó – Petőfi Irodalmi Múzeum, 2014
- 10 Orbán Balázs: Torda város és környéke. Pesti Könyvnyomda-Részvény-Társaság, Budapest, 1889, p. 308.
- 11 Szentimrei Jenő: „Jókai a vallásszabadság városában.” Ellenzék, 20 (1925) pp. 9-10.
- 12 Béres Benedek: A Műegyetemről a harctérre, Ó-tordai Weress Ákos élete, Katonaiújság, V. évf. 2. sz. (2014) p. 8-17.
- 13 Sylvester Lajos: Gabinéni, avagy a múltat áthozni a mába. In: Frigyre lépni a szülőfölddel, Charta, Sepsiszentgyörgy, 2008, pp. 88-91.
- 14 Havas Gáborné: „Szabóné Weress Jolán, a magyar leánynevelőiskolák úttörője.” Honismeret, 6 (1989) p. 51.
- 15 Sylvester Lajos: Gabinéni, avagy a múltat áthozni a mába. In: Frigyre lépni a szülőfölddel, Charta, Sepsiszentgyörgy, 2008, pp. 88-91.
- 16 Áprily Lajos: „Márta – Weress Margitnak” Páztortűz, 29 (1921) p. 533.
- 17 Reményik Sándor: „Azt mondják – Weress Margitnak –” A műhelyből, Kolozsvár, 1924.
- 17 „Áprily Lajos.” Unitárius Élet, 3 (1967) p. 2.